

CARTA CARTUSIANA

(M.S. II 1959 uit de

Koninklijke Bibliotheek

van Brussel)

HANS DE JONG

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	p. 3-4
Hoofdstuk I: de Carta Cartusiana	p. 5-6
Hoofdstuk II: Het handschrift zelf	p. 7-8
Beschrijving van het handschrift	p. 9-11
Literatuurlijst bij beschrijving	p. 12-13
Notenapparaat	p. 14-15
Lijst Cartae	p. 16-18
Appendix met beschrijvingen per katern en Stevenson schema	p. 19-26

INLEIDING

In deze scriptie wordt het handschrift K.B. II 1959 te Brussel, dat de Cartae van het generaal kapittel van de kartuizers uit de periode 1416-1426, 1428-1442 bevat, behandeld. Het onderzoek naar dit handschrift is geïnitieerd door drs. Chr. de Backer, medewerker op de afdeling Middeleeuwse Geschiedenis van de Katholieke Universiteit te Nijmegen, die zich tot taak heeft gesteld een diplomatische uitgave van dit handschrift te verzorgen. Dit in het kader van het project van James Hogg en Michael Sargent om te komen tot een kritische editie van deze Cartae.

Deze scriptie bestaat, buiten de inleiding uit twee hoofdstukken.

In het eerste hoofdstuk wordt ingegaan op de bron zelf, de achtergronden, haar wijze van ontstaan en de inhoud. Bij dit hoofdstuk hoort een lijst, waarin alle tot nu toe bekende handschriften van de Cartae vermeld staan. Deze lijst is gebaseerd op de lijst van J. Hogg in de uitgave van Cava Ms. 61 Aula Dei: The Louber Manuale from the Charterhouse of Buxheim (1) en op aanvullende gegevens van Chr. de Backer in zijn artikel over de Kartuize van Monnikhuizen (2).

Het tweede hoofdstuk behandelt de codicologische aspecten van dit handschrift. Bij de beschrijving van het handschrift rezen enige problemen. Toen in 1982 dit onderzoek gestart werd, bevond het handschrift zich in de Koninklijke Bibliotheek van Brussel. Gedurende de looptijd van ons onderzoek is er sprake geweest van een overdracht van het handschrift naar het Algemeen Rijksarchief te Brussel, waardoor het handschrift lange tijd niet voor het publiek bereikbaar was. De overdracht heeft echter niet plaatsgevonden, zodat de Cartae nog steeds in het handschriftendepot van de Koninklijke Bibliotheek berusten. Een belangrijk codicologisch gegeven wordt gevormd door de watermerken. Deze zijn relevant voor de datering en lokalisering van het papier. Het zou interessant zijn als uit het watermerkonderzoek zou blijken, dat ons handschrift in de Grande Chartreuse afgeschreven zou zijn. Het watermerkonderzoek werd door de suppoost van de handschriftenafdeling van de K.B. niet toegestaan, zodat we ons moesten beperken tot een aanduiding van de motieven.

Bij dit tweede hoofdstuk hoort een beschrijving, zoals die door Prof. dr. A. Gruys en drs. A. Geurts in hun pas verschenen boek Codicografie en Computer (3) beschreven wordt. Ons handschrift is gedurende een periode van 26 jaar ontstaan. De katernen verschillen onderling dan ook qua liniëring, mise en page, formaat, watermerk en opbouw. In de tot nu toe bestaande be-

schrijvingen (4) wordt aan deze verscheidenheid onvoldoende recht gedaan. Het is ook onmogelijk om al deze verschillen in één beschrijving op te nemen, zonder dat deze gaat leiden aan onoverzichtelijkheid. Daarom is een appendix opgenomen, waarin voornoemde elementen per katern beschreven worden. Om meer zicht te krijgen op de opbouw van de katernen bevindt zich in de appendix een Stevenson-schema.

HOOFDSTUK I

DE CARTA CARTUSIANA

De Cartae van het generaal-kapittel van de Kartuizers vormen een belangrijke bron voor de bestudering van de geschiedenis van deze orde. Het is dan ook zeker van belang een kritische uitgave van deze Cartae te verzorgen, zoals J.P. Gumbert in zijn dissertatie "Die Utrechter Kartäuser und ihre Bücher" suggereert (5). Momenteel heeft J. Hogg de leiding van een project, dat een dergelijke uitgave beoogt.

Om het belang van deze Cartae aan te tonen, zijn we genoodzaakt in te gaan op de achtergronden van deze Cartae. Elk jaar kwamen de priores van de Kartuizenkloosters enige weken na Pasen bij elkaar in La Grande Chartreuse, het moederhuis van de orde, op het generaal-kapittel. Deze bijeenkomst stond onder leiding van de generaal-prior, de prior van La Grande Chartreuse. De priores kozen daar acht definitoren, die samen met de generaal-prior de voor de gehele orde bindende besluiten nemen. Deze besluiten werden in de Cartae genoteerd. Daarnaast schreef men de overlijdensberichten van de weldoeners en leden van de orde, de maatregelen, die betrekking hadden op de individuele kloosters, eventuele gebedsintenties en de visitatie-regeling op. Elke kartuize werd namelijk om de twee jaar gevisiteerd.

Elke provincie kreeg een afschrift van dit protocol. Dit circuleerde onder de kloosters van de provincie. Daar nam men dat over, wat men belangrijk en toepasbaar voor de eigen situatie achtte. De originele Cartae zijn veelal verloren gegaan. Uit de lijst van de nog resterende Cartae blijkt dat ook veel afschriften verdwenen zijn. Dit is door zowel de Reformatie als de Franse Revolutie, die de ondergang van veel kartuizerkloosters ten gevolge hadden, veroorzaakt. Ook onder het bewind van Jozef II zijn veel Kartuizen opgeheven. De archieven werden niet vernietigd. Veel kloosters poogden hun archivalisch materiaal te verbergen. Tevens werden er archiefstukken door voormalige Kartuizers meegenomen.

James Hogg (6) merkt op, dat de Cartae voor twee doeleinden gebruikt kunnen worden:

- a) voor de bestudering van de vorming van de wetgeving van de Kartuizers.
Veel bepalingen van het Generaal-Kapittel werden in de Statuta Antiqua (1259), de Statuta Nova (1368) en de Tertia Compilatio (1506) opgenomen en werkten zo door in het "Kartuizerrecht".
- b) voor de bestudering van de geschiedenis der afzonderlijke kloosters.
Daar de kloosters zelf bepaalden, wat ze uit de originele Cartae overnamen,

geven de afschriften een beeld van de plaats van de afzonderlijke kloosters binnen de orde.

Daarnaast geven de overlijdensberichten in de Cartae informatie, die gebruikt kan worden bij het opstellen van prosopografieën van de verschillende kloosters der Kartuizerorde.

De Cartae van de Kartuize van Herne hebben een duidelijke structuur. Ze beginnen met de overlijdensberichten van de leden en weldoeners van de zowel mannelijke als vrouwelijke tak van de orde. Bij de overlijdensberichten vermeldt men tevens de gebeden, die men voor de overledenen moet verrichten.

Men onderscheidt:

- a) Tricenarium: 30 Heilige Missen voor een overledene;
- b) Anniversarium: Jaargetijde, één Heilige Mis op de sterfdatum;
- c) Monachus plenus: 2 psalteria door elke monnik uit de Kartuize van de overleden medebroeder;
- d) Monachus simplex: een jaargetijde en een tricenarium;
- e) Monachus plenus per totum ordinem: 2 psalteria en 6 Heilige Missen.

Deze gebeden moesten ofwel door de gehele orde of door een provincie van de orde verricht worden. Deze lijst van overledenen kan niet als een necrologium of obituarium beschouwd worden. De doden in een necrologium of obituarium worden geordend volgens de Romeinse kalender. In de overlijdensberichten van de Cartae worden de doden gerangschikt volgens de groep, waartoe ze behoren (weldoeners, monniken, conversen, monialen en lekenzusters). Wel fungeerden de Cartae als bron voor een obituarium of necrologium. (7)

Na de lijst van overledenen volgden de algemene gebedsintenties. Men bad voor de katholieke vorsten en voor de eenheid en hervorming van de Kerk, die juist in die tijd geteisterd werd door het Westers Schisma.

Vervolgens noteerde men de besluiten van het Generaal-Kapittel, die betrekking hadden op de gehele orde.

Tot slot volgden de rescripten voor de kloosters, die deel uitmaakten van de Teutoonse provincie (8), waartoe de Kartuize van Herne behoorde en (eventueel) voor kloosters, die tot de aangrenzende provincies behoorde (Engeland, Rijnland en Noord-Frankrijk (Picardie Propinqua) met de visitatie-regelingen. De Cartae van Herne hebben een bijzonder belang, omdat zij, voorzover wij weten, de enige nog bewaarde Cartae zijn van de Noord-Picardische provincie.

HOOFDSTUK II HET HANDSCHRIFT

Ons handschrift is niet zozeer van codicologisch belang. Het is vooral van waarde voor historici, die de geschiedenis van de Kartuizerorde bestuderen. Dit is niet alleen door tijdgenoten van ons onderkend. Lamalle (9) wijst erop dat ook de eerste geschiedschrijver van de Kartuize van Herne, A. Beeltsens, van deze Cartae gebruik heeft gemaakt. In het handschrift vinden we ook sporen van latere vorsers. Zo heeft iemand op f. 32 v. aangetekend, dat in de Carta van dat jaar van de Kartuize van Luik aangegeven wordt, dat Robertus Descondes, een prior van Herne, in 1422 gestorven is en niet Robertus de Ganda. Misschien is dit aangetekend door de samensteller van de Kataloog van priores van de Kartuize van Herne (10).

Het is interessant dat Beeltsens zich al beklaagde, dat er zo weinig Cartae overgebleven waren (11). Lamalle wijst er dan ook op dat Beeltsens in zijn kroniek, buiten de periode 1416-1426 en 1428-1442, bijna nooit verwijst naar materiaal, dat afkomstig is uit de Cartae van het generaal-kapittel (12). Deze historische notitie brengt ons vanzelf bij een codicologische bespreking van het handschrift. Waarschijnlijk zijn deze Cartae alleen bewaard gebleven, omdat ze vroegtijdig gebonden zijn. Lamalle (13) meent dat de band dateert uit het einde van de vijftiende eeuw. De goudstempeling op de rug is volgens hem karakteristiek voor de vijftiende eeuwse Kartuize van Herne. De platten van de kartonnen band zijn onversierd. Sloten, of sporen hiervan, ontbreken geheel en al. De rug is momenteel beschadigd. Deze zit los.

Ons handschrift werd gebruikt voor juridische en administratieve doeleinden. Dit heeft ook gevolgen voor het uiterlijk van het handschrift. Zo ontbreekt elk spoor van verluchting of rubricering. Slechts enkele initiale zijn zeer elementair versierd. De interpunctie is zeer eenvoudig. Gumbert wijst erop (14) dat handschriften, waaruit werd voorgelezen een ingewikkeld systeem van interpunctie kenden. Afkortingen kwamen veelvuldig voor. De mise en page is zeer elementair. Elke Carta is in een kolom geschreven. De gotische cursiva overheerst.

Bij de vervaardiging van de Cartae volgde elke monnik zijn eigen systeem. Zo gebruikte de schrijver van f. 113-114 bladcustoden, terwijl andere monniken hier geen gebruik van maakten. De eerste Cartae (tot en met 1430) zijn vrijwel allemaal door één man geschreven. Na 1430 komen in alle Cartae meerdere handen voor. Waarschijnlijk liet men één monnik één à twee bladzijden afschrijven waarna een ander zijn werk voortzette. De handen verschil-

len veel van elkaar. Dit zou erop kunnen wijzen dat men in de Kartuize van Herne niet getracht heeft een eigen schrijfstijl te ontwikkelen, doch dat elke monnik het schrift, dat hij elders geleerd had gebruikte. Dit zou overeenkomen met hetgeen J.P. Gumbert ten aanzien van het Scriptorium van de Kartuize van Nieuwlicht geconcludeerd heeft (15). Na 1430 verandert ook de opbouw van de Cartae. Voor 1431 werden de overlijdensberichten weliswaar geordend volgens de verschillende groepen binnen de Kartuizerorde, doch dat kwam niet tot uiting in de uitwendige vormgeving van deze lijsten. In de Cartae na 1430 krijgt elke groep zijn eigen rubriek. Indien er binnen deze dodenlijsten gelinieerd werd geschiedde dit per paragraaf.

Wat betreft de mise-en-page bestaan er binnen de Cartae grote verschillen. De eerste twee katernen en de katernen 8 en 9 vertonen geen sporen van een gelijktijdige mise-en-page. In sommige katernen (7, 10, 11, 13, 14, 19) zijn op de eerste bladzijden van de katernen nota-tekenen in de marge weggeradeerd. Op f. 34, 102 en 127 zijnde deze nog zichtbaar. Het is mogelijk dat deze margetekens een rol speelden bij de mise-en-page of aanduidingen vormden voor eventueel te plaatsen prickings. Sommige katernen (kat. 15) zijn zeer nauwkeurig gelinieerd. Aangezien soms ook op onbeschreven bladzijden een liniëringspatroon te zien is kan men aannemen dat de schrijfspiegel een gegeven vormde waaraan de schrijver zich te houden had.

Elk katern correspondeert met een Carta. De katernen hebben een verschillend formaat. Uit het hierbij-gevoegde Stevenson-schema blijkt dat sommige katernen meerdere watermerken hebben, terwijl in andere geen watermerk voorkomt. Men kan hieruit afleiden, dat een katern bestaat uit bi-folia, die oorspronkelijk geen band met elkaar hadden maar door de afschrijvers van de Cartae tot een katern gevormd werden. Deze katernen zijn later in dit handschrift samengebracht. Bij het afschrijven van deze Cartae is nog geen rekening gehouden met een toekomstige samenvoeging. Dit blijkt uit het feit dat op sommige bladzijden de regels tot in de vouw doorlopen (16).

De eerste drie katernen en het achtste katern hebben zeker schade ondervonden van het inbinden. De onderste delen van deze katernen die oorspronkelijk langer waren dan de band, zijn namelijk los geraakt, doch later op onbeschreven bladzijden van het handschrift geplakt. Het is echter aan inbinding van deze Cartae te danken, dat kan niet genoeg benadrukt worden, dat deze belangrijke bron voor de geschiedenis van de Kartuizerorde voor ons bewaard is gebleven.

BESCHRIJVING HANDSCHRIFT

Brussel, Koninklijke Bibliotheek, Cod. II 1959

B, Brussel, Koninklijke Bibliotheek, II 1959 (3851).

Cartae van het Generaal Kapittel van de Kartuziers.

Latijn.

Kartuize van Herne

s. 15a-15b

De aanduiding van de ontstaansplaats is gebaseerd op de aantekening van de recto-zijde van het eerste schutblad, Cartusiae Capellea

INHOUD

Cartae Cartusiana Capituli Generalis 1461-1426, 1428-1442.

Class. Genicot III-IV

f. 1 r. inc. Anno Domini M CCCC^o XVII erit septuagesima V I die februario
reddantur centum breves more solito

f. 178 v. explic. non obstante defectu qui prius in ordine cisterciensium.
fecerunt professionem principalem quo defectu secum dispensamus.

f. 39 v.: modus absolvendi

BOEKBLOK

Papier, 1 + 178 + 1 bll., in 4/0, IV, ca. 200x150 mm.

Foliëring:

met rode inkt, 1-179 in rechterbovenhoek van de recto-zijde van het folio, recente hand, laatste schutblad is ook gefolieerd.

Katernformule: zie bijlagen. Ontbrekende bladeren zijn al voor het foliëren verdwenen. De kinnen zijn nog zichtbaar. Soms zijn hierop sporen van liniëring te zien. De bladen zijn afgesneden.

Watermerken: Ossekop, anker, paarden, lelie, lam, draak, letter T, 2 sleutels; deze verscheidenheid wordt veroorzaakt door het feit dat dit handschrift een archivalisch convoluut is, een samenvoeging van onafhankelijke katernen.

Custoden: 47 v., 109 v. (katerncustode) 113 r., 114 r.

Mise en page: 1 kolom, 2 centimeter linkermarge. Voor nadere informatie zie bijlage.

Liniëring: blind, enkel voor schrijfspegel, niet in elk katern aanwezig.

Lijngaatjes: indien aanwezig in linkermarge van bladzijde. Ze corresponderen met de paragrafen in de tekst. Waarschijnlijk heeft men per blad gelinieerd.

Lijngaatjes zijn aanwezig vanaf katern 22. We vinden in deze laatste katernen

prickings of aanduidingen hiervoor op de eerste drie bladen van elk katern.

SCHRIFT

Overwegend Gotische cursiva currens. In het handschrift zijn verschillende handen te onderkennen, vanaf katern 15 zelfs meerdere handen per katern.

Enkele maal cursiva formata of littera hybrida.

Interpunctie: zeer elementair.

Correcties: doorhaling (121 v.), correctie in marge (63 v.), latere correctie door doorhaling en verbetering onderaan de bladzijde (32 v.), doorhaling en verbetering even boven de regel (152 r.).

Rubricering: geen. De aanduidingen van de verschillende rubrieken in de tekst geschieden meestal met dezelfde inkt en door dezelfde hand als de tekst, die erop volgt. Soms wijkt het lettertype van de kop af. Dit is het geval op 149 r. (textualis), 167 v. (textualis), 178 r. (textualis), 138 r. (hybride letter).

Afkortingen: dit handschrift wordt gekenmerkt door een veelvuldig gebruik van afkortingen.

Andere tekens: nota-tekens per paragraaf in marge op 6 v.; 15 r.; 18 r.; 27; 28 r.; 34; 76 v.; 77; 101 v.; 113 v.; 114 v.. Een nota-teken voor modus absolvendi op 39 v. Latere rode nota-tekens op 47 r.; 48; 50; 51; 52; 60; 61 v.; 62; 63; 64; 97 v.; 98; 99. Latere onderstrepingen op 64; 97 v. en 100.

VERLUCHTING

Elementair versierde eenkleurige initialen op 56 r.; 74 r.; 110; 111; 118 r.; 121; 127; 128; 138; 139; 146; 148; 149; 150 v.; 152; 153; 166; 167; 170; 178 r.

BAND

S. 15, kartonnen omslag met kalfsleer overtrokken. Borden zijn niet versierd. De rug is versierd met goudstempeling (ruitjes) op het derde, vierde, vijfde en zesde veld. Op het eerste veld is een papier geplakt met het boeknummer (II 1959). Op het tweede veld staat met goudstempel Carta Cap. Gnl. 1416. De rug zit los. De band is niet gerestaureerd. De dekbladen vormen een bi-folium met de schutbladen. Het eerste dekblad is tevens losgeraakt. Bij de tweede en vierde rib ontbreekt het bindtouw. Afmetingen: 229x145x2 mm.

GESCHIEDENIS

Bezitters/gebruikers

Op het eerste dekblad is een papier geplakt met het opschrift: 'Bibliothèque

Royale'.

Cabinet des Manuscrits Fonds Général

Inv. no. II 1959

Cat. no. 3851

Format D.

Op de recto-zijde van het eerste schutblad vinden we de vermelding Cartusiae Capellae. In het handschrift vinden we rode stempels met Bibliothèque Royale en blauwe, meer recnete stempels met Bibliotheca Belgica. Er is in de periode 1982-1983 sprake geweest van een eventuele overdracht van het handschrift naar het algemeen Rijksarchief te Brussel.

Verwerving: ons handschrift is afkomstig uit het archief van de Kartuize van Herne, die in 1783 door Joseph II opgeheven werd. We weten niets van de lotgevallen van dit handschrift gedurende de negentiende eeuw, totdat op 21 juni 1897 de Koninklijke Bibliotheek te Brussel dit handschrift koopt van A.C. de Vyt, boekhandelaar te Gent voor 88 frank.

BIBLIOGRAFIE

catalogi

A. v.d. Gheyn, Catalogue T. VI p. 162

studies

Chr. de Backer,	p. 80
H. Delvaux	p. 1429
V. Gaublomme	p. 9 (overdruk)
J. Gumbert	p. 12
J. de Grauwe	p. 9
J. Hogg 1982	p. 3
J. Hogg 1983	p. 2
N. Huyghebaert	p. 176
H. Scholtens	p. 24

REFERENTIE

28 maart 1984, NL Nijmegen, H. de Jong handschrift zelf en microfilm in collectie Cartusiana, afdeling hulpwetenschappen der geschiedenis van de Katholieke Universiteit te Nijmegen.

LITERATUURLIJST BIJ BESCHRIJVING

- CHR. de BACKER, De Kartuize Monichusen bij Arnhem. Prosopografie samen met de Regesten van de zopas ontdekte oorkondenschat, in: *Historia et Spiritualitas Cartusienensis, Colloquii quarti internationalis Acta, Gandavi- Antverpiae-Brugis* 16-19 Sept. 1982, 69-155.
- A. BEELTSSENS-
J. AMMONIUS, *Chronique de la Chartreuse de la Chapelle à Hérimmes-lez-Enghien*, ed. E. Lamalle, Leuven 1932.
- C.M. BRIQUET, *Les Filigranes, Dictionnaire historique des filigranes du papier*, 4 dln., Amsterdam 1968.
- H. DELVAUX, Chartreuse Hérimmes, in: *Monasticon Belge* T. IV, Luik 1970, p. 1429.
- V. GAUBLOMME, Necrologie van de Kartuize St. Maartensbos te St. Maartenslierde, in: *Het Land van Aalst* 9(1957) 133-216 (overdruk).
- J. de GRAUWE, Prosopografia Cartusiana Belgica (1314-1796), (= *Analecta Cartusiana* 28), Gent-Salzburg 1976.
- J.P. GUMBERT, Die Utrechter Kartäuser und ihre Bücher im frühen funfzehnten Jahrhundert, Leiden 1972.
- J. HOGG en
M. SARGENT, The Chartae of the Cartusian General Chapter. Cava Ms. 61 Aula Dei: The Louber Manuale from the Charterhouse of Buxheim, (= *Analecta Cartusiana* 100:1), Salzburg 1982.
- J. HOGG en
M. SARGENT, The Chartae of the Carhusian General Chapter. Aula Dei: The Egen Manuale from the Charterhouse of Buxheim, Oxford: Bodleian Library Ms. Rawlinson D 318, (= *Analecta Cartusiana* 100:2), Salzburg 1983.
- H.J.J. SCHOLTENS, De Kartuizers buiten 's Hertogenbosch, in *Bossche Bijdragen* 16 (1937/1938) 24-82, 143-204.

N. HUYGHEBAERT, Recensie van artikel Gaublomme, in: Schriptorium 12 (1958)
176.

NOTENAPPARAAT

- 1) J. HOGG en M. SARGENT, The Chartae of the Carthusian General Chapter. Cava Ms. 61 Aula Dei: The Louber Manuale from the Charterhouse of Buxheim (= Analecta Cartusiana 8), Salzburg 1982, p. 3-5.
- 2) CHR. de BACKER, De Kartuize Monichusen bij Arnhem. Prosopografie samen met de regesten van de zopas ontdekte oorkondenschat, in: Historia et Spiritualitas Cartusiensis, Colloquii quarti internationalis Acta, Gandavi-Antverpiae-Brugis 16-19, Sept. 1982, p. 80.
- 3) A.J. GEURTS, A. GRUYS, J. van KRIEKEN, Codicografie en Computer. Proeve van een leidraad voor het beschrijven van handschriften (= Nijmeegse Codicool. Cahiers 1), Nijmegen 1983.
- 4) Er bestaan twee beschrijvingen van ons handschrift:
J. van de GHEYN, Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique T. VI, Brussel 1906, p. 162;
A. BEELTSENS, JEAN AMMONIUS, Chronique de la Chartreuse de la Chapelle à Hérinnes-les-Enghien, ed. E. Lamalle, Leuven 1932, p. XLI.
- 5) J.P. GUMBERT, Die Utrechter Kartäuser und ihre Bücher im frühen fünfzehnten Jahrhundert, Leiden 1974, p. 12.
- 6) J. HOGG, M. SARGENT, o.c. p. 1.
- 7) Als men voor een overledene een Mis moet doen op de datum van zijn overlijden, geeft men aan dat zijn naam op de kalender genoteerd dient te worden (dies obitus scribatur in kalendariis; hierna volgt de datum).
- 8) De eerste in Nederland gesticht huizen behoorden tot twee grote provincies, de provincia Picardiae (opgericht in 1332) en de provincia Alemaniae (opgericht in 1335). Wegens de snelle aanwas van huizen in de veertiende eeuw, waarmee de groeiende moeilijkheid om alle huizen te visiteren, gepaard ging, besloot het generaal-kapittel der Grande Chartreuse in 1335 de Duitse provincie te splitsen in een Noordelijke (Provincia Alemaniae Superioris) en een zuidelijk deel (Provincia Alemaniae Inferioris). Onder de laatstgenoemde ressorteerden toen de Nederlandse kloosters Geertruidenberg en Arnhem (resp. gesticht in 1336 en 1342), tesamen met de Duitse huizen Mainz (gesticht in 1320), Grunau (gesticht in 1328), Koblenz (1331), Trier (1331), Keulen (1334), Straatsburg (1335), Freiburg im Breisgau (1346), en Wurzburg (1348). Later kwamen daar nog voor 1400 bij: Tuckelhausen (1356), Erfurt (1372), Roermond (1376), Eisenach (1379), Neurenberg (1380), Nordlingen (1384), Amsterdam (1392) en Utrecht (1393).

In 1400 bleek een nieuwe onderverdeling noodzakelijk. De kloosters in

het Rijnland werden afgescheiden van de provincie *Alemaniae Inferioris* en verenigd tot de afzonderlijke provincie *Rheni*. Met het oog op en-ten-gevolge van het Westers Schisma en de daaruit ontstane scheuring in de orde bleven de huizen uit Amsterdam, utrecht en Roermond bij de Rijnprovincie, terwijl Luik, Gent, Diest, Brugge (monialen) en Geertruidenberg werden ingedeeld bij de Picardische provincie.

In 1411 werd deze laatste provincie wegens haar uitgestrektheid en ook om het taalverschil eveneens onderverdeeld in een Noord- en Zuidgedeelte. De *Provincia Picardie Remotioris* (noord) en de *Provincia Picardie Propinquoris* (zuid). Tot de Noord-Picardische provincie behoorden alle kloosters in het tegenwoordige België (met uitzondering van Doornik, die bij het zuidelijke Franstalige gedeelte bleef) en Geertruidenberg.

In 1427 kwamen bij het noordelijk deel ook nog de Kartuzen van Utrecht en Amsterdam, in 1440 Arnhem. In 1474 heet het noordelijke deel *provincia Teutoniae* (de Duitse provincie) en herneemt het zuidelijk deel zijn oorspronkelijke naam: Picardische provincie. Alleen Roermond blijft van het begin tot het einde bij de Duitse provincie.

Uit: ALBERT GRUYS, J. van NIEUWENSTADT, Plaats der Kartuzen in de provincies der orde, in: *De Kartuziers en hun Delftse klooster*, Delft 1975, p. 163.

- 9) BEELTSSEN, AMMONIUS, o.c., p. XIII
- 10) Deze achttiende-eeuwse kataloog is eveneens door Lamalle uitgegeven. Op blz. 183 van het bovengenoemde werk vinden we dat D. Robertus de Ganda ook Robertus Descondes genoemd werd. Zijn overlijdensdatum wordt volgens de samensteller van de kataloog in de Carta van het generaal-kapittel van 1422 vernoemd of J. de Grauwe, o.c. p. 290 no. 2549.
- 11) BEELTSSENS, o.c. p. 12
- 12) BEELTSSENS, o.c. p. XIII
- 13) BEELTSSENS, o.c. p. XLI
- 14) GUMBERT, o.c. p. 159
- 15) GUMBERT, o.c. p. 313-314
- 16) Dit is het geval in de katernen 1, 2, 3, 4 en verder 34 v., 42 v, 55 v, 60 v., 61 v., 73 v., 80 v., 82 v., 83 v., 104 v., 160 v., 161 v.

LIJST CARTAE

- Aula Dei, -kartuize bij Zaragossa, Manuale, dat gecopieerd is door Jacobus Louber, prior van de kartuize Aula Sanctae Marie in Buxheim. Dit handschrift bevat de algemene verordeningen van 1412 tot 1506 met een index.
- -Manuale, dat gecopieerd is door Johannes Egen, een geproteste monnik te Buxheim en prior aldaar van 1471-1477. Deze stierf in 1490 als prior van de kartuize te Engelgarten in Würzburg. De inhoud van dit handschrift is gelijk aan het Louber manuale.
- Basel, -Universiteitsbibliotheek Ms. A VII 19; constituties tot 1529.
- Bordeaux, -Ms. 776, ff. 104-114; uittreksels, 1593-1680.
- Bourg-en-Bresse, -Archives Départementales de l'Ain, fonds d'Arvières, Liasse H. 403, cartae van de provincie Bourgogne: 1640, 1648, 1764, 1768, 1769, 1770, 1771.
- Brussel, -Ms. K.B. II 1959, Cartae 1416-1426 en 1428-1442.
- Cambridge, -Caius College Ms.; Cartae vanaf het einde van het grote schisma (1418) tot de zestiende eeuw. Antwoorden op vragen van 1356, 1368, 1526.
- Jezus College Ms. A. 12; antwoorden aan Sheen in 1494 op het èind van een copie van de Statuta Antiqua.
- Carpentras, -Ms. 1816 (handschrift uit Peiresc), f. 209, uittreksels uit 1631.
- Cava, -Benedictijnerabdij bij Salerno, ms. 61, uit de kartuize Sint Laurentius in Padula: Dit handschrift bevat verordeningen vanaf de dertiende tot en met veertiende eeuw, circuleerde onder het gezag van Matthaeus de Tito, prior van Napels, 1399.
- Grande Chartreuse, -Collectie Cartae van Dom. Jean Chauvet (5 banden: Ms. 591); 1250-1656.
- Necrologium 1343-1692 (ontbreekt 1411-1450); afkomstig uit Villa Nova (nu Ms. 592).
- Carta originales, handschrift uit Part-Deeu, geschonken door Valsainte; 1359-1364 en 1377-1379.
- Cartae van de Duitse en Italiaanse provincies (die gedurende het Westers schisma Urbanus VI gehoorzaamden) 1386-1410. Copie van Jean Serpentine, prior van Seitz uit 1648.
- Cartae originales 1411-1436 (ontbreken 1415, 1418, 1419, 1421, 1430, 1433).
- Cartae originales, afkomstig uit de kartuize van Ferrara (9 banden; ms. 595); 1463-1496.

- Cartae, afkomstig uit de Kartuize van Pisa (2 banden); 1378-1500, 1551-1599.
 - Cartae, afkomstig uit de Kartuize van Miraflores (2 banden); 1500-1550, 1709-1759.
 - Carta generales, Grande Chartreuse (Ms. 598); 1560-1570 (met lacunes).
 - Cartae, handschrift door Dom. Joseph Capus (2 banden); 1249-1526, 1527-1683.
 - Cartae van het generaal kapittel van dat deel van de orde dat Urbanus VI volgde, 1380-1417. Zeventiende-eeuwse copie uit het bezit van Abbé J.B. Marchand.
 - Cartae originales van de Kartuize van Prémol; 1726-1786.
Dom. Palemon Bastin, Collection complète des chapitres généraux, en trois parties (9 banden).
 - Cartae van Toscana.
 - De volgende handschriften, die vermeld worden in de archiefkatalogoog van de Grande Chartreuse, bevatten copieën van de Cartae. Ms. 501, 503, 593, 594, 596, 597, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 604b, 605, 606.
- Grenoble,
- Openbare bibliotheek:
Ms. 398 (590), ff. 179 e.v. verordeningen van 1324-1434, (deze volgen op een copie van de Statuta Antiqua).
Ms. 439 (614); cartae 1557, 1571-1575.
Ms. 657 (596); uittreksels, tussen secties van de Statuta Antiqua.
Ms. 396 (611); Cartae 1678-1788.
R. 6368-6379 (1577); verordeningen voor 1679.
- Londen,
- British Library, Ms. Cotton Caligula A. ii, ff. 144 sqq.; verordeningen 1411-1468 met index, aanvullingen tot 1504, uit de Kartuize van Londen.
 - Lambeth Palace Ms. 413; verordeningen van het einde van het westers schisma tot de zestiende eeuw.
- Maastricht,
- Rijksarchief, Kloosterarchieven, fonds van het Kartuizerklooster te Roermond, inventarisnummer 255.
Cartae van de Provincia Rheni, afkomstig uit de Kartuize van Roermond, 1609-1625.
- Mainz,
- Openbare Bibliotheek, Ms. 514, uit de Kartuize van Réthel; vanaf 1415.

- Oxford, -Bodleian Library, Rawlinson D. 318; verordeningen vanaf het einde van het Westers Schisma tot de zestiende eeuw, uit de Kartuize van London.
- Paderborn, -Bibliotheek van de aartsbisschoppelijke Academie, Ms. 15; verordeningen voor de provincies Rijnland en Picardië, 1405-1450.
- Parijs, -Bibliothèque Nationale, fonds latin Ms. 10887-10890; cartae generales, waarschijnlijk een complete copie, die informatie over alle provincies bevat (4 banden); 1438-1456, 1457-1474, 1510-1525, 1526-1535.
-Bibliothèque Nationale, fonds français Ms. 15796, Harlay papieren, t.v., f. 198; uittreksels 1630-1651.
- Parkminster, -Ms. B 62; Cartae 1562-
- Trisulti, -Kartuize, Ms. Cartae; 1562-
- Uppsala, -Universiteitsbibliotheek, Ms. C 31, ff. 313-317 v.; copieën van cartae uit een Duitse Kartuize, 1462-1428.
- Wertheim -Staatsarchief, Ms. F. 73a, 68; vragen gesteld aan Francis (I) Maresme, prior van de Grande Chartreuse 1437-1463, en antwoorden; afkomstig uit de Kartuize van Grünau.
- Wenen, -Nationale Bilbiotheek, Ms. 1726; verordeningen tot 1488.
-Ms. 12790; verordeningen 1412-1506.
-Ms. 13659; Cartae (originales?)

Kat.	Grootte	Inhoud	Formaat	Lin.	Handen	Collatie	Watermerk	Opmerkingen
1	1-4	C 1416	30x10,4 (3r)	-	1 hand	1 ⁴	Ossekop met neus, ogen, ster in vouw, onder in blz. Briquet 14166	f 1 - bovenste deel beschadigd; Incipit is weggefallen. f 4 form 20x10
2	5-8	C 1417	30x10,4 (6r)	-	1 hand	1 ⁴	-	f 5 scheurtje in onderste deel; 8 v teksten v 9 en 10 (onderste delen v. blz.) geplakt.
3	9-14	C 1418	22x10,4 (9r)	f 9r: 5 gaatjes in buitenmarge die corresponderen met paragrafen op 9v.	1 hand 9r-10r en 13v 1 hand 10v 1 hand 11r-13v 1 hand 14r	1 ⁶	Ossekop met neus, ogen, ster in vouw, onder in blz. Briquet 14166	9 r latere toevoeging in Arabische cijfers, 1418; Onderste deel bi-folium 11-12 is los.
4	15-19	C 1419	21,9x14,2 (16r)	5 kleine prickings in binnenmarge 15r	1 hand	1 ⁴ en 1 na 4	Anker (in vouw) midden blad	f 15 onderaan deel afgesneden; 16 v en 17 r inktvlekken; f 19 licht beschadigd.
5	20-23	C 1420	21,9x14,4 (23r)	-	1 hand	1 ⁴	-	Gelijktijdige nota-tekens op 22-23 r; f 21-22 is los; foliëring is links onder in de bladzijde; katern is verminkt.
6	24-31	C 1421	21,9x14,8 (26r)	Schrijfspiegel op 26v, 27r en 29r met droge naald aangebracht.	1 hand 24-26r en 28r (onderaan) - 29r; 1 hand 26v-28r	1 ⁸	Paarlen midden in blad, in vouw	Op 27r gelijktijdige nota-tekens in marge = .

Kat.	Grootte	Inhoud	Formaat	Lin.	Handen	Collatie	Watermerk	Opmerkingen
7	32-38	C 1422	22,1x14,2 (33r)	-	1 hand 32-33v 1 hand 34 1 hand 35-36	1 ⁸ mist 1 na 7	-	32 v: correctie (later) Hoc loco habet Carta Leodiensis P. Robertus de Scondes, quondam prior domus B.M. de Capella iuxta Angiam. Op 32-33 zijn marge-nota's weggehaald. Deze zijn nog zichtbaar op 34; 34 r Arabische cijfers per besluit. Op 37 v en 38 r zijn losgescheurde delen van 40-43 geplakt.
8	40-44	C 1423	22,1x10,7 (40r)	-	1 hand	1 ⁶	-	39 r: Carta 39 v Modus absolvendi; 40 r 1423 in Arabische cijfers; 39 en 44 vormen een dubbelblad met afwijkende afmeting (16,8x10; 44r); Op 43 v en 44 r vlek.
9	45-54	C 1424	21,3x14,3 (47r)	-	1 hand	1 ¹⁰ mist 1 na 9	Lelie (in vouw) midden op blz.	47 v: bladcustode et futuri; rode paragraaftekens op 45-47 zijn weggehaald; 54 Voor 54 beschreven zin; 54 r beschadigd genoteerd mag. vigilius; 54 v Carta ista mittatur ad domum montis cucu Ludovici.
10	55-59	C 1425	22x14,6(58)	-	1 hand 55r-58r 1 hand 58r-59r	1 ⁴ + 1 na 4	Lam (?) in vouw	55-56 paragraaftekens weggehaald.
11	60-65	C 1426	21,9x14,6 (61r)	-	1 hand	1 ⁶	Lam (?) in vouw	61 v: rode marge-nota's per paragraaf in lijst overledenen; 60-61 r paragraaftekens weggehaald; 64 v rode streep na einde tekst; 60 r (bovenaan) Carta septa pro domo Gandave.

Kat.	Grootte	Inhoud	Formaat	Lin.	Handen	Collatie	Watermerk	Opmerkingen
12	66-73	C 1428	20,6x14,6 (67r)	Schrijfspiegel met lichte loden stift. Men overschrijft schrijfspiegel rechts op 66-67; 68-72 lichte aanduiding regels.	1 hand	1 ⁸	draak	Op 69 v en 70 v staat nihil deficit.
13	74-79	C 1429	22,0x14,8 (75r)	-	1 hand	1 ⁶	anker in vouw midden in folium	Marge-nota's op 74-75 weggehaald.
14	80-85	C 1430	22,1x14,7 (81r)	-	1 hand	1 ⁶	draak (in vouw)	80-81 marge aanduidingen weggehaald; 82 r Ordinaciones versierde rubriek.
15	86-94	C 1431	21,7x14,9 (87r)	gelineeerd met loden stift. 86v, 87r, 88, 89r, 90, 91, 92. 90: 1 ll 1264 22<80>43 x 30<137>501 (5,5) mm. 92r - overschrijding schrijfspiegel in rechtermarge. 90 1 regel onder schrijfspiegel.	1 hand 86 1 hand 87-88 en 92r 1 hand 89-91	1 ¹⁰ mist 1 na 2	draak (in vouw, midden in blz.)	kim met watermerk tussen 88 en 89; 94 beschadigd.
16	95-101	C 1432	22,2x14,9 (96)	Aanduidingen prickings op 95 en 96;	1 hand 95-96 1 hand 97-100 1 hand 101 v.	1 ⁸ mist 1 na 7	draak (in vouw) midden op folio	101 beschadigd; gele marge nota's op 96.

Kat.	Grootte	Inhoud	Formaat	Lin.	Handen	Collatie	Watermerk	Opmerkingen
				gele marge-nota's op 96. Op 95 en 96 bij mise en page enkel de linkerkantlijn en de ondermarge aangegeven.				
17	102-109	C 1433	21,4x14,3 (103)	Prickings op 103 Kantlijn op 105 r met droge naald	1 hand 102-103 1 hand 104-105r 1 hand 105r-106	1 ⁸	Letter T (Briquet 2126)	marge-nota's op 102.
18	110-117	C 1434	21,8x14,9 (111)	110: Prickings en aanduidingen hiervoor aan weerszijden bladzijde	1 hand 110 1 hand 111 1 hand 112 en 115-117 1 hand 113-114	1 ⁸	Lelie in kroon (bovenste helft bladzijde)	113 r-v punten voor paragrafen; 113 r blad-custode Provincia Picardie Propinquorus (horizontaal); 114 r blad-custode visitatores (horizontaal).
19	118-126	C 1435	22x14,6 (119r)	118: onderaan enige prickings in linkermarge (per paragraaf). Schrijfspiegel op 119 en 125. Deze is op 19r en 125r rechts overschreden. 119v en 125v: links is mise-en page overschreden.	1 hand 118r 1 hand 118v 1 hand 119 1 hand 120-123 1 hand 121-122 1 hand 124-125 1 hand 126	1 ¹⁰ mist 1 na 2	Anker	Op 118 marge; nota's weggeradeerd.
20	127-135	C 1436	22,2x14,5 (128r)	132v: evenwijdige horizontale lijnen met stift aangebracht.	1 hand 127 1 hand 128 1 hand 129 1 hand 130-131	1 ¹⁰ mist 1 na 3	Anker (mid-den in blz. in vouw)	127 r margetekens 132 is kleiner.

Kat.	Grootte	Inhoud	Formaat	Lin.	Handen	Collatie	Watermerk	Opmerkingen
					1 hand 132-133 1 hand 134			
21	136-145	C 1437	22,3x14,5 (137r)	Schrijfspiegel op 136r, 137r, 138v, 143r. 145r met naald aangebracht 138r liniëring per paragraaf, prickings in linkermarge 139r enkel kantlijn (links) en onderlijn aangegeven.	1 hand 136 1 hand 137-139 en 142-143 1 hand 140-141	1 ¹⁰	Anker (in 136r evt. aanuïdingen voor lijn vouw onderste gaatjes geweest (links); helft blad). monachatum in marge; 138r in textualis in marge bovenaan middenin bladzijde C. lettertype 4 1391. Later toegevoegde blauwe strepen bij provincie-aanuidingen.	
22	146-151	C 1438	21,6x14,5 (148)	Schrijfspiegel aangegeven; 146 liniëring per paragraaf, met naald; 147v prickings in linkermarge; 148r prickings. Aanduidingen prickings op voorzijde in buitenmarge.	1 hand 146 1 hand 147 en 150r (cursiva formata) 1 hand 148-149 en 150v-151	1 ⁶	Twee sleutels	
23	152-159	C 1439	22x14,7 (154)	152 prickings aan weerszijden 153-154 prickings in buitenmarge 153v kantlijn met droge naald.	1 hand 152 1 hand 153r-154r 1 hand 155 en 158 1 hand 156r-157 1 hand 159	1 ¹⁰ met 2 na 8	Anker Lelie op 156-157	2 kimmen na 159.

Kat.	Grootte	Inhoud	Formaat	Lin.	Handen	Collatie	Watermerk	Opmerkingen
24	160-164	C 1440	22x13,9 (161r)	160r prickings in rechtermarge die correspon- deren met over- ledenen op 160. 161r verdwenen aanduidingen voor prickings in linkermarge; 1 gaatje onder- ste rubriek. 162r prickings per paragraaf in vouw. mise-en-page met bruine naald, op 162; over- overschreden in rechtermarge. 163 schrijfspiegel met bruine stift.	1 hand 160 1 hand 161 en 163 1 hand 162 1 hand 164	1 ⁸ met 3 na 4	-	2 kimmén tussen 163 en 164
25	165-172	C 1441	22,1x14,7 (166)	166-167-168 aan weerszijden prickings (corre- sponderend met paragrafen) 169 prickings in rechterbovenhoek om bovenlijn schrijfspiegel aan te geven. Aand. schrijfspie- gel met naald op 166-167 en 171.	1 hand 165-166 en 172 1 hand 167 1 hand 168-169 1 hand 170 1 hand 171	1 ⁸	Anker	165v doorhaling met Andreas- kruis. 171

Kat.	Grootte	Inhoud	Formaat	Lin.	Handen	Collatie	Watermerk	Opmerkingen
26	173-178	C 1442	21,9x14,4 (174r)	Aan weerszijden van 173-174-175 prickings per paragraaf	1 hand 173 en 177v-178r 1 hand 174 = 1 hand 175r-176 1 hand 178	1 ⁸ met 1 na 1 en 1 na 7	monogram	Kim tussen 178 en 179,, op versozijde beschreven. 174r onderaan in rechterhoek: ave maria <u>gratia</u> .

		1	2	3	4	5	5	4	3	2	1
1	1-4	0	0	X	X	X	X	X	X	W	0
2	5-8	0	0	X	X	X	X	X	X	0	0
3	9-14	W	0	0	X	X	X	X	0	0	W
4	15-19	0	0	X	X	X	X	X	0	0	W
5	20-23	0	0	X	X	X	X	X	X	0	0
6	24-31	W	0	W	0	X	0	0	W	0	W
7	32-38	0	0	0	0	X	X	0	0	0	0
8	39-44	0	0	0	X	X	X	X	0	0	0
9	45-54	0	W	W	0	W	W	0	W	W	0
10	55-59	0	W	X	X	X	X	X	W	0	0
11	60-65	W	0	0	X	X	X	X	0	0	W
12	66-73	0	0	W	W	X	X	W	0	0	0
13	74-79	0	W	W	X	X	X	X	W	W	0
14	80-85	W	W	0	X	X	X	X	0	W	W
15	86-94	W	W	0	W	0	0	W	0	W	W
16	95-101	0	W	0	W	X	X	W	0	W	X
17	102-109	0	W	0	0	X	X	0	0	W	0
18	110-117	W	0	0	W	X	X	W	0	0	0
19	118-126	W	0	X	0	W	W	0	0	0	W
20	127-135	W	0	0	X	W	W	0	0	0	W
21	136-145	W	0	0	W	0	0	W	0	0	W
22	146-151	W	W	W	X	X	X	X	W	W	W
23	152-159	0	0	W	W	W	W	W	W	X	X
24	160-164	0	0	0	0	X	X	X	X	X	0
25	165-172	0	0	W	0	X	X	0	W	0	W
26	173-178	0	X	W	0	X	X	0	W	0	X

CORRIGENDA ET ADDENDA

p. 7: initiale = initialen

p. 9: Watermerken: Paarlen = Paaslam, toevoegen: monogram.

p. 16: noot 10: of = cf. J. de Grauwe.

p. 19: kat. 6: paarlen is paaslam.

p. 20: kat. 9: beschreven zin = beschreven kim.

p. 21: kat. 9: cuci = sancti

p. 21: 90: 1 ll 1264 = 1 kk|26 r.

p. 23: kat. 21 138 r.: dn in textualis in marge

1391 = 139 r.

136 r. lijn-gaatjes i.p.v. lijn gaatjes